

KULTURNÍ SDRUŽENÍ OBČANŮ ČSSR NĚMECKÉ NÁRODNOSTI A PRAŽSKÉ JARO 1968

PETRA KOKOŠKOVÁ

Tato studie se zabývá vlivem událostí Pražského jara na život německé menšiny žijící na československém území. Existence této menšiny byla dlouhá léta ignorována a změna jejího postavení nastala až v rámci obrodného procesu Pražského jara, který byl záhy postupně utlumován nastupující normalizací.

Česká historiografie věnovala v minulosti pozornost německému obyvatelstvu na československém území zejména v období do roku 1945, v posledních letech dokonce až do přelomu čtyřicátých a padesátých let minulého století, případně se zabývala řešením menšinové politiky v poválečném Československu v obecné rovině. Německé menšině na přelomu šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století nevěnovali historikové dosud prakticky žádnou pozornost. Tento fakt je zarážející vzhledem k tomu, že se po roce 1948 prokazatelně jedná o další zcela klíčový milník, pokud jde o vývoj této skupiny obyvatelstva na našem území. Tato studie si výtýčuje za cíl především interpretaci událostí konce 60. let 20. století, její vedly ke vzniku společenské organizace sdružující německou menšinu.

Stručný nástin postavení německé menšiny v Československu v 60. letech 20. století

Poté, co se během padesátých let minulého století KSČ systematicky zasazovala o úplnou integraci příslušníků rozdrobené německé menšiny do většinové společnosti, potvrdila tento svůj postoj v roce 1960 její ignorací v socialistické ústavě. Více než sto tisíc občanů ČSSR německé národnosti negativně vnímalo tento rezervovaný postoj československého státu, a proto se v tomto období zvýšil jejich zájem o emigraci do německy mluvících zemí.¹

Postupný návrat k menšinové politice přicházel v druhé polovině šedesátých let.² Díky bilancování, které bylo pro toto období typické, se ukázalo, že se přehlížení menšin neosvědčilo, proto se od roku 1967 touto problematikou zabývalo samotné předsednictvo ÚV KSČ.

Měníci se přístup k národnostním menšinám stvrdil rok 1968 již na samém počátku, kdy byly zmíněny v novoročním projevu prezidenta A. Novotného. Ještě na jaře, v rámci Akčního programu KSČ, byla nejen uvedena práva všech tehdejších národnostních menšin v Československu, ale především se jednalo o první poválečný dokument, v němž byla zmíněna spolu s ostatními i menšina německá. Na tento přístup vládnoucí strany k národnostním menšinám navázala vláda, která se kromě vztahu Čechů a Slováků zabývala také ústavním ukotvením práv dalších národností a která zřídila komisi pro řešení ná-

---

¹ Staněk, Tomáš: Německá menšina v českých zemích 1948–1989. Praha 1993, s. 148.

² Blíže k menšinové problematice René Petráš: Menšiny v komunistickém Československu. Právní a faktické postavení národnostních menšin v českých zemích v letech 1948–1970. Praha 2007 a René Petráš, Hana Petrův a Harald Christian Scheu, Menšiny a právo v České republice. Praha 2009.

rodnostních otázek. Nový trend následovala i Československá akademie věd, kde byla za účelem řešení národnostní problematiky na podzim roku 1968 vytvořena Československá společnost pro studium národnostních otázek. Atmosféra v Československu, kde se čím dál více hovořilo o vztahu Čechů, Slováků a v souvislosti s tím i dalších národností, tak vyvrcholila přípravami nové ústavy, které probíhaly, na podmínky totalitního státu, na velmi vysoké úrovni: nejen, že byli zapojeni fundovaní odborníci, ale došlo dokonce i na veřejnou diskusi.

I přes srpnový vpád vojsk Varšavské smlouvy byl 27. října 1968 připravovaný ústavní zákon o postavení národností č. 144/1968 Sb.³ spolu s ústavním zákonem o federalizaci č. 143/1968 Sb.⁴ v Národním shromáždění schválen. Ve výčtu národnostních menšin v ČSSR se objevuje tentokrát již i menšina německá, jejíž touha zařadit se po bok maďarské, polské a ukrajinské národnostní menšiny se konečně vyplnila. Zákon specifikoval zastoupení národností v rámci volených orgánů, zajišťoval svobodnou volbu národnosti a práva národností na vzdělání v jejich jazyce, kulturní rozvoj, možnost užívání jejich jazyka v úředním styku v oblastech obývaných příslušnou národností, společovat se v národnostních kulturních společenských organizacích a právo na tisk a informace v jejich jazyce. V zákoně je uvedeno, že budou zřízeny orgány zabezpečující práva národností, jakož i jeho doplnění o zákony Federálního shromáždění. Právě tento fakt se ukázal být kamenem úrazu celého ústavního zákona. Formálně tento zákon existoval, v rámci ČNR i SNR byly zřízeny výbory pro národní výbory a národnosti, česká i slovenská vláda zřídila radu pro národnosti a v oblastech obývaných menšinami vznikly při národních výborech komise pro záležitosti národnosti. Později se však stala klíčovou již zmiňovaná absence doplnění dalšími zákony, které měly blíže specifikovat mnoho skutečností, v ústavním zákoně pouze rámcově obsažených.

Společenské události směřující k založení Kulturního sdružení občanů ČSSR německé národnosti

Němečtí občané Československa s napětím pozorovali změny v postoji strany a státních úřadů k menšinám na jaře 1968 a postupné náznaky toho, že by jejich vlast mohla konečně uznat jejich existenci. Dne 5. dubna⁵ nastal moment, kdy se zástupci menšiny utvrdili v tom, že jejich doufání nebylo marné – konečně se dočkali písemného uznání své existence, kterého se jim dostalo v již zmiňovaném Akčním programu KSC. Takřka obratem začali občané německé národnosti pořádat schůze⁶ v místech, kde jich žilo nejvíce, tedy na severu a západě Čech. Hovořili na nich o nastalé situaci, o tom, co jim může přinést, a pro jaké požadavky z jejich strany se tímto otvírá prostor. Při srovnání veřejné schůze v Liberci,⁷ která proběhla hned 4. dubna, a shromáždění v Sokolově z 29. dubna⁸ nenalezneme přes časový i geografický odstup mnoho diferencí.⁹ Obecně se totiž mezi Němci neobjevovaly nijak pře-

³ Ústavní zákon č. 144/1968 Sb. ze dne 27. října 1968. Ústava Československé socialistické republiky; http://www.epravo.cz/_dataPublic/sbirky/archiv/sb41-68.pdf [13. 2. 2017]

⁴ Ústavní zákon č. 143/1968 Sb. ze dne 27. října 1968. Ústava Československé socialistické republiky; http://www.epravo.cz/_dataPublic/sbirky/archiv/sb41-68.pdf [13. 2. 2017].

⁵ Vznik dokumentu je datován 5. dubnem 1968, ale o východiscích, která měl obsahovat, byla veřejnost informována již od 1. dubna.

⁶ Co se týče informovanosti mezi občany německé národnosti o konání podobných setkání, ale především o celkové politické situaci a stranickém přístupu, sehrál zásadní roli týdeník Prager Volkszeitung. Redakce týdeníku se také velmi výrazně zasadila o vznik KSONN, mj. rozhovorem se zástupci ÚV NF ČSSR o možném přijetí organizace do Národní fronty.

⁷ Dopis P. Reimana Č. Císařovi, Praha, 8. dubna 1968, NA, KSC – ÚV, Předsednictvo ÚV KSC (02/1), sv. 70, arch. j. 87, b. 32.

⁸ Staněk T.: Německá menšina, s. 160.

⁹ Obecně neexistovala mezi Němci názorová shoda ohledně výuky na školách v němčině. Někteří zástupci menšiny viděli absenci výuky v mateřštině jako zásadní problém, zatímco jiní se domnívali, že „... po 20letém pře-

kvapivé požadavky. Jednalo se převážně o snahu o provedení několika administrativních opatření, která by jim zajistila snazší život ve státě a obecně řečeno, dosažení zrovnoprávnění s ostatními menšinami – maďarskou, polskou a ukrajinskou.¹⁰

Díky informacím o demokratizaci a zlepšujících se společenských podmínkách v Československu obsažených v periodiku Prager Volkszeitung, se začaly v obcích, kde žila četnější německá menšina, ustavovat přípravné výbory pro vznik kulturní organizace určené primárně k prosazování zájmů německy mluvícího obyvatelstva a vytvoření jeho kulturního a společenského zázemí. Prager Volkszeitung byl změněn název týdeníku německé menšiny.¹¹ Činnost jeho redakce měla vzhledem k neexistenci organizace mimořádný význam – byla jedinou možnou platformou pro formování názorů a požadavků občanů německé národnosti v období, kdy ostatní menšiny o této problematice jednaly v rámci svých kulturních svazů.¹²

Je však třeba si uvědomit, že ačkoli většina Němců přijala demokratické změny s nadšením, nebylo tomu tak zdaleka u všech. Stejně jako ve většinové společnosti, tak i mezi nimi se nacházela skupina konzervativních komunistů, která rozhodně nevívala vzniklou situaci. Také se mezi příslušníky německé menšiny nacházeli jedinci opatrní, kteří se vznikající organizací nechtěli být nijak spojováni.¹³ Tento postoj není, zvláště po prožití druhé poloviny čtyřicátých a začátku padesátých let, kdy byli Němci na našem území vystaveni silné národnosti i sociální diskriminaci, nijak překvapivý. Diskriminace, později spíše převažující ignorace ze strany československého státu vedla část z nich k názoru, že je již pozdě snažit se vzkřísit německou menšinu jako celek a že tato menšina a její organizace měla být uznána mnohem dříve, aby podobné snahy získaly větší významu. Nicméně díky silné a velmi aktivní skupině Němců, kteří pracovali na ustavení kulturního sdružení, vyvrcholily tyto snahy povolením vzniku ústředního přípravného výboru, na jehož pražském zasedání 22. června 1968 byly projednávány stanovy a programové prohlášení budoucího kulturního sdružení.¹⁴

O aktivizaci občanů německé národnosti byly samozřejmě informovány stranické orgány. Dělo se tak jednak prostřednictvím menšiny samotné, jejíž představitel postupovali velmi obezřetně a o veškeré činnosti informovali pomocí dopisů adresovaných Ústřednímu výboru KSČ, popř. rezolucí vydávaných na jednotlivých shromážděních, jednak v podobě „vlastního sledování“ společenského vývoje v rámci strany. Po vypracování „informační zprávy o situaci mezi občany německé národnosti“¹⁵ vygenerovalo Ideologické oddělení ÚV KSČ návrhy na řešení nastalého stavu, kdy německá menšina začala pozvolna formulovat své požadavky. Uvedené oddělení uznalo jistá pochybení a nedostatky v dosavadním přístupu, konkrétně kritizovalo dosavadní přehlížení německé menšiny a počítalo s upravením jejího státoprávního postavení v připravované ústavě¹⁶ a považovalo za neodkladné ustavení kul-

rušení by takový požadavek nebyl reálný“. Viz dopis P. Reimana Č. Císařovi, Praha, 8. dubna 1968, Předsednictvo ÚV KSČ (02/1), sv. 70, arch. j. 87, b. 32.

¹⁰ Tyto národnostní menšiny měly kromě jiných práv své kulturně-společenské spolky, v rámci nichž se mohly organizovat: Kulturní sdružení maďarských pracujících (CSEMATDOK), Polský kulturně-osvětový svaz (PZKO) a Kulturní svaz ukrajinských pracujících (KSUP).

¹¹ Změna z „Volkszeitung“ proběhla v březnu 1968 a byl nahrazen i podtitul na „Das Wochenblatt der Deutschen in der ČSSR“

¹² Kromě zásadního podílu na budoucím vzniku kulturní organizace se redakce PVZ v době Pražského jara zabývala tématy ze západního Německa a zveřejnila mnoho článků, na které padaly stížnosti z Německa výhodného.

¹³ Piverka, Walter: Býti Němcem. Deutsch zu sein. Středokluky 2006, s. 61.

¹⁴ Staněk, T.: Německá menšina, s. 160.

¹⁵ Informační zpráva ideologického oddělení ÚV KSČ pro předsednictvo strany, Praha, 23. května 1968, NA, KSČ – ÚV, Předsednictvo ÚV KSČ (02/1), sv. 71, arch. j. 89, b. 12.

¹⁶ Tamtéž.

turního sdružení také pro tuto menšinu. Zároveň však varovalo před „německou nevyzpytatelností“ a upozorňovalo proto na nutnost „... ideově politicky a organizačně (kádrově) zabezpečit založení kulturního spolku občanů německé národnosti a uložit stranickým orgánům a komunistům v ostatních organizacích, aby se postavili tomuto hnutí do čela, začali usměrňovat jeho další postup i činnost přípravného i řádného ústředního výboru a celkové činnosti tohoto spolku.“¹⁷

Následně, v druhé polovině roku 1968, vznikaly další přípravné výbory a konaly se další schůze a čím dál více Němců se chtělo zapojit do diskuse o směřování rodící se kulturní organizace a zvolit co nejschopnější delegáty na ustavující konferenci. Ta se stala reálnou 25. dubna 1969 schválením stanov Kulturního sdružení občanů ČSSR německé národnosti Federálním ministerstvem vnitra. Přípravný výbor KSONN tak splnil podmínky pro vstup do Národní fronty a mohl požádat předsednictvo Ústředního výboru Národní fronty ČSSR o přijetí. Jednalo se sice o formální krok, ale bez členství v Národní frontě nebylo v té době možné fungování jakékoli organizace na našem území. ÚV NF odsouhlasil přijetí přihlášky a tedy i stanov a návrh programového prohlášení dne 28. května 1969.¹⁸

Vlastní stanovky se ve své úvodní části odvolávají na ústavní zákon č. 144/1968 Sb., o postavení národností v Československé socialistické republice, díky němuž bylo možné německou kulturní organizaci založit. Důraz je kladen na celorepublikovou důležitost zrovnoprávnění německé menšiny, a to na základě teorie, že pokud se Němci v ČSSR budou cítit jako rovnoprávní občané, podpoří se tak jednota republiky a budou tak mít větší zájem na „budování společné socialistické vlasti“. Nutno podotknout, že důraz na „socialistický internacionalismus“ hned v úvodu se poměrně zásadně vylučuje s obávanými tendencemi „nacionalismu“, „revanšismu“ a dalšími nařčeními, které se nad příslušníky německé menšiny vlivem dvacetileté komunistické ideologie více či méně vznášely.

Úvodní část stanov se věnuje formálním záležitostem jako je zákonné ukotvení a fungování sdružení jako dobrovolné kulturní organizace s působností na celém území ČSSR a se sídlem v Praze.¹⁹

V další kapitole si organizace vytyčuje své cíle a úkoly, které se postupně formovaly již v průběhu Pražského jara. Hlavním z nich je poznávání německého kulturního dědictví, ale i kultury všech národností ČSSR. Dále k nim patří podpora umělecké činnosti formou vzniku nejrůznějších kroužků a souborů, především pak divadelního, jenž měl vystupovat v oblastech s větším výskytem německy mluvícího obyvatelstva, pomoci při vydávání tiskovin a při šíření rozhlasového vysílání Československého rozhlasu v německém jazyce i podpora literární činnosti německy píšících autorů. Spoluprací s ROH, dalšími společenskými, ale i vědeckými organizacemi mělo být dosaženo pořádání nejrůznějších osvětových přednášek a kurzů pro německy mluvící obyvatelstvo. Ve spolupráci s ministerstvem školství měla být zahájena výuka němčiny jako mateřského jazyka. Dále byla plánována péče o německá oddělení veřejných knihoven, popř. budování knihoven s německými periodiky a literaturou v místech, kde byla německá menšina čteně zastoupena, v těchto oblastech KSONN usiloval i o vysílání filmů s německými titulky (v případě německých filmů šlo o projekci v původním znění). Organizace byla také připravena napomáhat při zřizování a následně údržbě sbírek v národopisných muzeích.

Členství v KSONN bylo podmíněno pouze československým státním občanstvím a dosažením věku osmnácti let. Adept se přijímal na základě rozhodnutí členské schůze místní skupiny. Každý člen měl aktivní i pasivní volební právo do orgánů KSONN a mohl se účast-

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Dopis F. Schaleka a G. Hünnigena J. Korčákoví, Praha, 2. června 1969; NA, fond Ústřední výbor Národní fronty ČSR (ÚV NF ČSR), kart. 16 – KSONN, neuspořádáno.

¹⁹ Jednalo se zejména o území ČSR, na Slovensku vznikla pouze jedna místní organizace, a to ve východoslovenském Medzevu. Viz Staněk, T.: Německá menšina, s. 169.

nit při spoluvytváření veškeré činnosti organizace. Povinností členů bylo placení členských příspěvků, jejichž výši určoval sjezd. Členství mohlo být ukončeno úmrtím, vystoupením z organizace, vyloučením na základě neplacení členských příspěvků nebo hrubého porušení stanov, na němž se usnesla schůze místní skupiny, proti jejímž rozhodnutí se bylo možné odvolat k vyššímu orgánu KSONN.

Pokud jde o hierarchii spolku, určují stanovy jako vrcholný orgán sjezd delegátů oblastních skupin, který byl také jako jediný oprávněn většinou svých hlasů stanovy měnit a rozhodoval také o případném zániku organizace. Měl se konat jednou za dva roky, což byla zároveň délka funkčního období zúčastněných delegátů (volení zástupci místních skupin – jeden delegát na padesát členů organizace) i sjezdem voleného pěťadvacetičlenného ústředního vedení a tříčlenné revizní komise. Ústřední vedení ze svého středu následně volilo předsednictvo o sedmi členech včetně předsedy, dvou místopředsedů, tajemníka a pokladníka, který spravoval jmění organizace a na jehož práci dohlížela revizní komise. Na přání nadpoloviční většiny členů mohl být svolán mimořádný sjezd. Celou organizaci řídilo ústřední vedení ze svých zasedání, v mezidobí rozhodovalo předsednictvo, místní a oblastní skupiny se podřizovaly jejich rozhodnutím. Místní skupiny mohly být zřizovány v místech obývaných více než deseti členy KSONN, oblastní/okresní skupiny v místech alespoň deseti místních skupin. Skupiny činily rozhodnutí při souhlasu nadpoloviční většiny přítomných členů a disponovaly tříčlenným výborem voleným pro komunikaci s vyššími orgány sdružení.

V programovém prohlášení²⁰ je kromě bodů, jež zazněly již ve stanovách, na úvod věnován prostor minulosti. Při chvále současné demokratizace společnosti spojené s ústavním zákonem č. 144/1968 Sb. o postavení národnosti je také kriticky popsána dosavadní situace. Skutečnost, že od konce války a poválečného odsunu došlo alespoň k minimálnímu sblížení mezi Čechy a Němci žijícími v ČSSR, je prezentována jako akt mezilidského sblížení, který však nemá mnoho společného s národnostní politikou; ta jakoby s německou menšinou vůbec nepočítala. Jakákoli činnost zahájená do té doby na místní úrovni postrádala organizaci a řešila se na různých místech individuálně – ať už jde o kulturu, školní výuku, činnost národních výborů či Revolučního odborového hnutí, v neposlední řadě i o periodikum Aufbau und Frieden, později Volkszeitung. V některých místech se i v těžkých podmínkách podařilo díky individuální snaze životní situaci německého obyvatelstva postupně zlepšovat, ale další rána přišla v atmosféře, jež následovala po přijetí ústavy v roce 1960, kdy nezmeněním německé menšiny došlo k potlačení mnoha již rozběhnutých kulturních a společenských snah a rapidně tak vzrostl počet žádostí o vystěhování do Německé spolkové republiky. V textu je zmíněn také význam možnosti organizovat se z důvodu velké rozdrobenosti těchto občanů po území České socialistické republiky. Dále jsou uvedeny i rychlé soudy, jež často padaly na hlavy příslušníků německé národnostní skupiny, když projevila zájem se sdružovat, k nimž patřila například obvinění ze „*separatismu*“ či „*nacionalismu*“. Proti zmíněným tendencím či jakékoli formě „*revanšismu*“ se sdružení jednoznačně vymezilo a vyslovilo podporu socialistických idejí.

Základní body programu vznikající organizace jen podtrhovaly směřování, jež zanesla do svých stanov. Konkretizovaly například zkvalitnění výuky německého jazyka na školách, jehož by bylo možné dosáhnout spoluprací s ministerstvem školství či zlepšením přísunu informací v německém jazyce rozšířením jediného německy psaného periodika v ČSSR z týdeníku na deník a zároveň převzetím jeho vydávání i úpravou vysílacího času Československého rozhlasu v německém jazyce. Byla vysvětlena nutnost komisí pro práci s německým obyvatelstvem při národních výborech, které měly krom jiného vysvětlovat důležitost KSONN a zabraňovat přesudkům ze strany většinového obyvatelstva.

²⁰ Návrh programového prohlášení pro kulturní organizaci německých občanů ČSSR, [Praha, před 15. květnem 1969]; NA, ÚV NF ČSR, kart. 16 – KSONN, neuspořádáno.

Programové prohlášení je zakončeno výzvou německým spoluobčanům k zapojení se do demokratizace československé socialistické společnosti, konkrétně samozřejmě do budování vlastního kulturního sdružení.

Zahajující kongres Kulturního sdružení občanů ČSSR německé národnosti a počátky činnosti organizace

Zahájení činnosti KSONN znamenalo vyvrcholení mnohaletých snah německé menšiny. Zahajujícímu kongresu předcházelo několik měsíců příprav, do nichž se zapojilo více než 4 000 občanů německé národnosti a v jejichž rámci proběhly na 62 místech republiky ustavující schůze místních organizací. Dne 14. června 1969 se v Praze uskutečnilo setkání 130 delegátů²¹ spolu s 29 hosty, především z řad zasloužilých „*dělnických funkcionářů*“ německé národnosti, a s 15 zástupci komunistické strany a společenských organizací (včetně představitelů sdružení ostatních národností) za účelem slavnostního zahájení činnosti jejich kulturně-společenské organizace.

Z přítomných delegátů byla polovina členy KSČ a třetina dokonce „*nositeli řádů a vyznamenání za zásluhy o socialistickou výstavbu ČSSR*“. Sociální struktura přítomných delegátů byla následující: 27 osob zastávalo dělnické profese, 49 delegátů byli zaměstnanci a zástupci inteligence a 54 účastníků tvořili lidé v důchodu. Ne překvapivě téměř dvě třetiny z nich disponovaly pouze základním vzděláním. Vysoký věkový průměr typický pro německou menšinu, se logicky odrazil i na věkovém složení delegátů, z nichž více než dvě třetiny tvořily osoby starší 50 let.²² Právě tyto údaje, obzvláště ty o zásluhách pro stranu a stát, nabudou na důležitosti a zajímavosti v počátečním období normalizace.

Z příspěvků, které na zakládajícím kongresu zazněly, bych ráda věnovala větší pozornost hlavnímu referátu, jež přednesl poslanec Národního shromáždění a předseda přípravného výboru KSONN Heribert Panster. Jak napovídá název jeho příspěvku „*O poslání a úkolech Kulturní organizace*“,²³ jednalo se o vzhled do života německé menšiny s důrazem na potřebu a význam vznikající organizace, nástin jejího směřování a program činnosti.

Na počátku svého vystoupení H. Panster zmiňuje dubnový Akční program KSČ jakožto první ze světých okamžiků pro příslušníky německé národnostní skupiny, jež přinesly následující měsíce roku 1968. Upozorňuje však, že i přes euforii z přidělovaných menšinových práv si zástupci německé menšiny uvědomují, že se jedná pouze o část tzv. polednové politiky, která jedině jako celek může dosáhnout úspěchu a pokusí se tomuto celku co nejvíce přispět. Mnoho Němců nadchl fakt, že konečně budou moci samosprávně rozhodovat v záležitostech, které se jich bezprostředně týkají. To vedlo k diskusím v místech jejich hojnějšího zastoupení, přičemž postupně vycházelo najevo, že rozdrobená německá menšina potřebuje organizaci, která by se zabývala jejich specifickými potřebami a jež by byla v duchu Akčního programu jimi samými také řízena. Vzorem byla sdružení ostatních národností, která na našem území již fungovala. Přednášející dále stručně nastiňuje postup při vyřizování nutných formalit, který předcházela svolání sjezdu. Dále děkuje členům přípravných výborů a dalším spolupracovníkům. Vyzdvihuje obrovskou aktivitu obyvatel měst a obcí, která někdy byla tak velká, že se zájemci o účast na schůzi ani nevešli do sálu, popř. se objevil činnost i na místech, kde se dlouhodobě Němci již jako menšina vůbec neprojevovali.

²¹ Zvoleno bylo 135 delegátů, ale ustavujícího sjezdu se zúčastnilo 130 z nich. Informace ideologického oddělení byra ÚV KSČ byru ÚV KSČ, Praha, 14. června 1969, NA, KSČ – Byro pro řízení stranické práce v českých zemích (02/7), sv. 9, arch. j. 26.

²² Hodnocení zakládajícího kongresu KSONN G. Hünigena ÚV NF ČSR, Praha, 14. června 1969; NA, ÚV NF ČSR, kart. 16 – KSONN, neuspořádáno.

²³ Referát H. Panstera na zakládajícím kongresu KSONN, Praha, 14. června 1969; NA, ÚV NF ČSR, sign. 16 – KSONN, neuspořádáno.

K 14. červnu 1969 existovalo na našem území 58 organizací. Panster ve svém projevu upozorňuje i na skupinu Němců, kteří nevědí, že po tak dlouhé době ignorace této menšiny je ještě vůbec podobná činnost smysluplná a naznačuje, že spolek bude funkční, jedině pokud přesvědčí i tyto jedince.²⁴ Zaznívají i důsledky dosavadního přehlížení menšiny v podobě poklesu jejího počtu způsobeného rostoucím počtem emigrací a velkou mírou asimilace. Panster podtrhuje fakt, že KSONN má být organizací, která pomůže německé národnostní skupině cítit se v ČSSR jako doma díky lepšímu kulturnímu a společenskému vyzítí a kategoricky vylučuje, že by jakkoli podporoval nacionalismus. Předseda přípravného výboru také poukazuje na to, že se při své práci ve výboru setkal i s názory, že založení německé organizace musí v československé společnosti vyvolat rozpory, a vyzdvihuje potřebu veřejnosti velmi precizně vysvětlit cíle nového směru národnostní politiky – tedy utužení jednoty obyvatel napříč národnostmi v duchu proletářského internacionalismu. Řečník projevuje jistou skepsi, co se týče zájmu mladší generace o vznikající organizaci, nicméně prokazuje ochotu přivítat mladé v jejích řadách. Dále vyjadřuje za KSONN důvěru Národní frontě a těší se z vidiny budoucí spolupráce s jejími organizacemi. Následující část projevu je věnována cílům a okruhům činnosti KSONN, což je (zúžené) téma obsažené v programovém prohlášení a stanovách, kterými se podrobně zabývám níže. Závěr projevu je motivačního charakteru a Panster ho věnuje především apelu na výběr schopných jedinců do místních výborů, a především do vedení svazu, i na trpělivost, již bude třeba při zavádění organizace do činnosti a povědomí občanů.

Na hlavní referát navazovala plodná diskuse 26 delegátů, která se tematicky dotýkala především problematiky spolupráce KSONN s dalšími organizacemi NF, výrazně v ní byly zastoupeny i další body programového prohlášení, jež byly v Pansterově projevu také vyzdvíženy.²⁵ V diskusi vystoupili rovněž hosté z řad organizací ostatních národností.

Zásadní úlohou zakládajícího kongresu byla volba 25 členů ústředního vedení. Ze zvolených členů ústředního vedení bylo 14 komunistů, ostatní nebyli politicky organizováni. Jednohlasně bylo zvoleno 8 členů předsednictva, z nichž bylo 5 členů KSČ, a to včetně již zvoleného předsedy Hanse Nygrina a tajemníka Gerharda Hünigena (viz příloha č. 1); další funkce měly být rozděleny na příští chůzi předsednictva ústředního vedení KSONN (dále jen ÚV KSONN).²⁶

Delegáti sjezdu připravili také čtyři pozdravné dopisy.²⁷ Jeden z nich byl zaslán ústřednímu výboru Národní fronty ČSSR (dále jen ÚV NF ČSSR). Vyjadřoval úctu Národní frontě a konstatoval radost z přijetí do tohoto sdružení a tedy z možnosti spoluutvářet kulturní a společenský život ČSSR. Pozdrav a závazek budoucího počínání KSONN podle zásad, které ctí KSČ, byl odeslán ÚV KSČ. Také předseda vlády ČSSR Oldřich Černík obdržel poděkování za pozdravy, které ustavujícímu sjezdu zaslal.

Posledním dopisem byla „výzva československé veřejnosti“, která vyjadřuje naději na bližší semknutí občanů společně socialistické vlasti, především Čechů a Němců, jejichž vztahy utrpěly válečnými a poválečnými událostmi. Doslova se v něm uvádí: „*Proto slibujeme, že se v naši činnosti postavíme proti jakýmkoli formám nacionalismu, rasové a národnostní nenávisti. Budeme čelit revanšistické propagandě a podporovat vše, co nás spojuje.*“²⁸

²⁴ Zajímavé je srovnání se dvěma skupinami Němců žijících na našem území ve vztahu k aktivitám spojeným s prací na vzniku KSONN, jež popisuje W. Piverka, protože obojí dokresluje představu o složení německé národnostní skupiny a jejich postojích v inkriminované době.

²⁵ Hodnocení zakládajícího kongresu KSONN G. Hünigena ÚV NF ČSR, Praha, 14. června 1969, NA, ÚV NF ČSR, kart. 16 – KSONN, neuspořádané.

²⁶ Informace ideologického oddělení byra ÚV KSČ byru ÚV KSČ, Praha, 14. června 1969, NA, KSČ – Byro pro řízení stranické práce v českých zemích, sv. 9, arch. j. 26.

²⁷ Uvedené dopisy srov. NA, ÚV NF ČSR, kart. 16 – KSONN, neuspořádané.

²⁸ Výzva československé veřejnosti, Praha, 14. června 1969; NA, ÚV NF ČSR, sign. 16 – KSONN, neuspořádané.

Na závěr je poukázáno na dvojí hlavní cíl organizace – tedy zpříjemnit život příslušníkům německé menšiny a zároveň jim umožnit přispět k rozvoji společného státu.

Rizika rozčarování veřejnosti z přidělení menšinových práv německé menšině po letech „pštroší politiky“ si uvědomovali nejen její příslušníci, ale také vedení komunistické strany. Proto se snažilo veřejnosti situaci mnoha způsoby vysvětlovat a zabránit tak nejruznějším obavám. Jedním z vhodných prostředků byl oficiální tiskový orgán KSČ, Rudé právo, které začátkem června uvedlo poměrně obsáhlý článek seznamující občany s německou menšinou a její situací.²⁹

Ze strany nově vzniklé organizace byl zakládající kongres hodnocen kladně, jeho představitelé pouze vyjádřili lítost nad dvěma skutečnostmi. Za prvé, že i přes včasné předání komuniké a „Prohlášení k českému národu“ Československé tiskové kanceláři proběhl za nevelkého zájmu československého tisku, z něhož se o události zmínilo jen Rudé právo v rubrice „Dálnopisem z domova“, a to přesně dvěma větami: „*Kulturní sdružení čs. občanů německé národnosti bylo založeno na ustavujícím sjezdu v Praze. Sjezd tajným hlasováním zvolil 25 členů ústředního vedení, přijal stanovy (viz příloha č. 2) a schválil provolání k čs. veřejnosti, v němž je zdůrazněna snaha o sblížení všech občanů našeho státu.*“³⁰ Na tomto místě je však třeba podotknout, že tisk informoval již koncem dubna 1969 o předání schválených stanov KSONN ministrem vnitra Janem Pelnářem předsedovi přípravného výboru Heribertru Pansterovi³¹ a také o přijetí kulturního sdružení za člena NF ČSSR.

Druhým znepokojujícím faktem pro přítomné delegáty byla nepřítomnost některých obzvláště významných hostů. Na ustavující sjezd nedorazil prezident republiky Ludvík Svoboda ani předseda vlády ČSSR Oldřich Černík, avšak oba zaslali pozdravné dopisy, jež byly přijaty velmi kladně. Podobně byly vnímány také dopisy od člena předsednictva Ústředního výboru KSČ a předsedy Ústředního výboru Národní fronty Československé socialistické republiky Evžena Erbana a předsedy Ústředního výboru Národní fronty České socialistické republiky Josefa Korčáka. První tajemník ÚV KSČ Gustáv Husák byl omluven v krátkém dopise z důvodu účasti na mezinárodní poradě komunistických a dělnických stran v Moskvě.³² Obzvláště negativně zhodnotili představitelé KSONN nepřítomnost zástupců ÚV KSČ i jeho byra, protože se domnívali, že jejich absence zásadně ubrala události na vnitrostátním i zahraničním významu.³³

Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích ve svých interních materiálech hodnotících ustavující sjezd označilo postupně čtení omluv od nedostavivších se pozvaných osobností za „*politicky trapné*“. Za „*politickou slabinu*“ označilo také minimum pozornosti ze strany tisku. Ke sjezdu jako takovému nemělo výhrady a vyjádřilo se o něm následovně: „*Celý sjezd probíhal v klidné, věcné a přátelské atmosféře.*“³⁴ Nehledě na spokojenost s ustavujícím sjezdem KSONN byro nadále pečlivě sledovalo činnost německé menšiny, a to prostřednictvím ideologického oddělení byra ÚV KSČ a krajských výborů, především západočeského a severočeského, oddělení státních orgánů a společenských organizací, oddělení kultury, oddělení školství a oddělení politickoorganizačního.

²⁹ Výstřížek z periodika Rudé právo, 5. 6. 1969. NA, Praha, MZV – VA III, inv. č. 1040, sign. I 14b Československo – národnostní menšiny, kart. 1470.

³⁰ Výstřížek z periodika Rudé právo, 14. 6. 1969; tamtéž.

³¹ Srov. články deníků Práce z 26. 4. 1969, Rudé právo z 29. 4. 1969 a Frankfurter Allgemeine Zeitung z 2. 5. 1969; tamtéž.

³² Omluva nepřítomnosti G. Husáka na ustavujícím sjezdu KSONN, Praha, 11. června 1969; NA, KSČ ÚV, Kancelář generálního tajemníka Gustáva Husáka, inv. č. 179, kart. 239.

³³ Hodnocení zakládajícího kongresu KSONN G. Hüningena ÚV NF ČSR, Praha, 14. června 1969; NA, ÚV NF ČSR, kart. 16 – KSONN, neuspořádáno.

³⁴ Informace ideologického oddělení byra ÚV KSČ byru ÚV KSČ, Praha, 14. června 1969; NA, KSČ – Byro pro řízení stranické práce v českých zemích, sv. 9, arch. j. 26.

Německá menšina se tedy v červnu 1969 dočkala vzniku své kulturní organizace díky doznívání demokratizačních principů tzv. polednové politiky z roku 1968. Protože ústavní zákon o postavení národností bez prováděcích zákonů sehrál ve svém významu asi nejzákladnější roli jako gesto vůči menšinám, lze říci, že největší přínos měl právě pro menšinu německou. Přesto, nebo možná právě proto, se Němci o to více k ústavnímu zákonu upínali a o to větší zklamání jim logicky přinesla následná stagnace. Tomuto tématu se dokonce v listopadu 1968 věnovalo Rudé právo, které zveřejnilo výsledky ankety provedené Střediskem Informací Okresního výboru KSČ v Sokolově koncem září 1968, tedy již po zahájení sovětské okupace, ale ještě před samotným přijetím ústavního zákona, lépe řečeno před tím, než se ukázalo, že zůstane jen u něj. Zajímavé je například srovnání následujících údajů, jež přinesl zmíněný průzkum: „71% dotazovaných nevidí v současné době žádné překážky pro dobré bezkonfliktní soužití národností na území okresu“³⁵ (cca 11% dotazovaných se setkává u českých spoluobčanů s přezíravými předsudky o Němcích, cca 10% se domnívá, že německá menšina pozvolným vysídlováním a asimilací postupně zcela vymizí), ale zároveň se téměř polovina tázaných vyjádřila v tom duchu, že nejsou pevně rozhodnuti ani pro vysídlení, ale ani pro setrvání v ČSSR (rozhodnuto pro vysídlení bylo 13% dotazovaných, opačné stanovisko sdílelo 40% z nich). Představu o náladě německé menšiny dotváří statistika zaznamenávající „osoby považované za Němce, které odešly z Československa do SRN“. Poměrně vysoké číslo převyšující jedenáct tisíc osob z let 1967 a 1968 v roce 1969 ze známych politických důvodů ještě stouplu téměř o třetinu na zaznamenaných 15 602 osob.³⁶

Zahájení činnosti Kulturního sdružení občanů ČSSR německé národnosti

Nadšení, které provázelo založení KSONN na jaře 1968, postupně opadalo, když se začala odhalovat „neřešitelnost“ některých problémů, ať již z důvodu snižující se ochoty strany činit jakékoli změny, nebo menšího zájmu příslušníků německé menšiny vstupovat do vzniklé organizace, než se původně očekávalo. Pompézní prohlášení, jež byla učiněna při vzniku kulturního sdružení, hovořila zpravidla za všechny Němce na našem území, ale ukázalo se, že zdaleka všichni nejsou, z různých důvodů, ochotni se v KSONN organizovat. K důvodům pro ignoranci „vlastní“ organizace přibyl i fakt, že se čím dál výrazněji projevovala tendence k prosazování normalizační politiky KSČ a její snaha o získání co největší kontroly nad německým obyvatelstvem spojená se skrytou asimilací. Tento fakt vedl nejen k odrazování některých potenciálních členů, ale i ke zklamání řady Němců, kteří již členy byli a vynaložili úsilí k založení místních organizací pod dojmem možnosti realizace různých zájmů menšiny. KSONN neopouštěl problém vysokého věku německé menšiny³⁷ a tedy i vysokého věkového průměru organizace. Mladí lidé zájem o členství neprojevovali kromě výše zmíněných důvodů také proto, že naprostá většina z nich uměla česky, a proto se mohla, pokud vůbec o účast v nějaké organizaci stála, zapojit do jakéhokoli jiného svazu či spolku.

Zahájení činnosti sdružení provázely určité procedurální problémy, pokud šlo o vznik místních skupin, či problém způsobený malou informovaností české veřejnosti o (zákonném) vzniku KSONN, který zapříčinoval i nedostatečnou provázanost s některými výbory Národní fronty.³⁸

³⁵ „K výsledkům průzkumové ankety na Sokolovsku, Názory a problémy německých spoluobčanů“. Rudé právo, 19. listopadu, 1968, s. 1.

³⁶ Pro úplnost od roku 1965 do 1967 se počet osob meziročně zdvojnásoboval. Blíže viz Staněk, T.: Německá menšina, s. 148.

³⁷ Menšinu podle vnitrostátních zdrojů představovalo 107 000 občanů (6 000 z toho na území SSR).

³⁸ KSONN řešil také problém s nulovým zázemím organizace, jež neměla ani jednu kancelář, tudíž ani místnost pro sekretariát, což ztěžovalo podmínky její práce.

Ke konci roku 1970 tvořilo KSONN 72 místních organizací, které seskupovaly celkem 4 961 členů,³⁹ jejichž počet pak rostl do roku 1973, kdy přesáhl deset tisíc, ale od počátku 80. let se dostavila sestupná tendence.⁴⁰ Pro představu o poměru zastoupení příslušníků německé menšiny na našem území činil odhad statistického úřadu k 30. 6. 1969 107 000 osob (z toho 101 000 v ČSR a 6 000 v SSR), podle sčítání lidu v roce 1970 se k německé národnosti přihlásilo 85 663 občanů ČSSR (z toho 80 903 z ČSR a 4760 ze SSR), nicméně dle odhadů W. Piverky se jednalo o počet zhruba 120 000 osob na území ČSSR, z toho asi 6 000 na Slovensku.⁴¹

Pokud jde o činnost KSONN, nesla se zpočátku ve znamení ustavujících schůzí na jednotlivých místech republiky.⁴² Ustavující schůze byly obohacovány o společenské a kulturní prvky v podobě večerních pořadů, estrád, mikulášských zábav či výletů k památníkům v Německé demokratické republice (dále jen NDR). Pořádány byly také akce ve spolupráci s Kulturním střediskem NDR, zejména při oslavách 20. výročí založení NDR. Při této příležitosti vystoupila kulturní skupina z NDR, zmíněné kulturní středisko věnovalo některým knihovnám v oblastech výskytu německé menšiny „knižní dary“. Užší spolupráce s Kulturním střediskem NDR byla plánována i nadále, zejména za účelem obeznámení se „s výsledky prvního německého státu dělníků a rolníků.“⁴³ Výchovná a vzdělávací práce byla zajišťována mj. ve spolupráci se Socialistickou akademií, jež zajišťovala nejrůznější programy v duchu učení marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu. Důraz na tento druh „osvěty“ byl kladen především proto, že řada členů byla v ní do vzniku KSONN dlouhodobě.

V první polovině roku 1970 se uskutečnilo 128 politických akcí, 107 společenských večerů a promítalo se 25 filmů, především dokumentárních z NDR a často i o NDR, popř. o nacistické Třetí říši. KSONN také uspořádalo 7 zájezdů do Terezína, spojených s pokládáním věnců.⁴⁴ Sdružení bylo také aktivní v rámci celostátních oslav Mezinárodního dne žen, 100. výročí narození V. I. Lenina (k němuž také uspořádal v rámci svých okresních organizací vlastní oslavy) a 25. výročí osvobození Československa Rudou armádou. Samotné plenární zasedání KSONN z 16. května 1970 vyjádřilo podporu Smlouvě o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi Československou socialistickou republikou a Svazem sovětských socialistických republik, jež byla podepsána nejvyššími stranickými představiteli obou zemí na následujících dvaceti let 6. května 1970 v Praze.⁴⁵

Ve zprávě o činnosti za první pololetí roku 1970 plénum sdružení hodnotí pozitivně vliv sdružení na školství z důvodu většího zájmu o výuku němčiny, a to nejen ze strany dětí občanů německé národnosti, ale i dětí ze smíšených či českých manželství. Za problematický je považován nedostatek studijních materiálů, vyučujících a vzhledem k rozdrobenosti německé menšiny i počet dětí v konkrétních obcích. Jako zdroje negativního vlivu na německou menšinu jsou ve zprávě uvedeny četné emigrace na západ, malý prostor vě-

³⁹ „Zpráva o dosavadní činnosti Kulturního sdružení zasláné předsednictvem ÚV NF“, [Praha, 16. ledna 1970]; NA, KSČ – Byro pro řízení stranické práce v českých zemích, sv. 35, arch. j. 60.

⁴⁰ Nedlouho po založení však začal klesat počet místních organizací. K 16. 9. 1971 bylo 9 283 členů seskupeno v 66 organizacích. V době 70. let se počet místních organizací udržel na šedesáti.

⁴¹ Staněk, T.: Německá menšina, s. 168.

⁴² Pro funkcionáře nově vzniklých místních organizací KSONN bylo koncem roku 1970 uspořádáno jednodenní školení ke každodenním organizačním záležitostem, s nimiž se měli setkávat.

⁴³ Zpráva o dosavadní činnosti Kulturního sdružení, [Praha, mezi 2. a 22. lednem 1970]; NA, ÚV NF ČSR, kart. 16 – KSONN, neuspořádáno.

⁴⁴ Tato čísla uvádím spíše formálně, protože se nedomnívám, že podobné údaje ucelovaly představu čtenáře, pokud nejsou uváděny v opravdu širokém kontextu, na který nemá tento text (stejně jako málokterý jiný) kapacitu.

⁴⁵ Srov. Dopis pléna KSONN adresovaný výboru Národní fronty ČSR, Praha, 16. květen 1970; NA, ÚV NF ČSR, kart. 16 – KSONN, neuspořádáno.

novaný německé menšině v médiích a problém s dostupností médií v pohraničních oblastech, kde byla stále ještě dostupnější západoněmecká televize (rozhlas) než česká. V této souvislosti a také v souvislosti s kontaktem s částmi rodin ze Spolkové republiky Německo muselo KSONN mnohem více čelit hrozbám „nacionalismu a revanšismu“, na což často upozorňovalo.

Vedení kulturního sdružení pořádalo pravidelné schůze předsednictva, které se zabývaly pokyny a směrnicemi jak z ÚV NF, tak z ÚV KSČ, které o své činnosti také pravidelně informovaly. Členy vedení KSONN byly také poslanci Federálního shromáždění a ČNR z řad zástupců německé národnosti, v té době se jednalo o H. Panstera, W. Piverku a R. Herkommera.⁴⁶

Od 1. ledna 1970 se mění vydavatel týdeníku Prager Volkszeitung z Ústřední rady Revolučního odborového hnutí⁴⁷ (nakladatelství ROH Práce) na KSONN spolu s ÚV NF ČSR (vydavatelství Rudé právo), kterému se podařilo zvýšit náklad a oproti plánu snížit ztrátovost.

V dubnu 1970 zpracovalo oddělení tisku a propagandy ÚV NF ČSR za spolupráce s redakční radou a redakcí rozbor situace v týdeníku Prager Volkszeitung, v jehož rámci vzniklo hodnocení práce listu v období Pražského jara. V něm je zmiňována zásadní zásluha redakce na založení KSONN, jež je chápána jako pomoc občanům německé národnosti, kteří v tomto období spontánně projevovali zájem o sdružující organizaci a redakce PVZ „se proto chopila iniciativy zdola“. Konstatuje se, že v období od ledna 1968 do dubna 1969 se periodikum „nevymykalo z rámce ostatního československého tisku“.⁴⁸ Redakce uznává, že v tomto období „byly často nedoceněny a nedostatečně uplatňovány třídní souvislosti vnitropolitického a zahraničně politického vývoje. To se projevilo především v postoji k socialistickým státům, zejména k NDR, jejíž význam pro životní zájmy naší republiky jsme nedostatečně vydvíhávali.“ Redakce rovněž uvádí, že část viny za špatné směřování PVZ nesou redaktori, kteří v srpnu 1968 redakci opustili, a distancuje se od těch, kteří emigrovali. V souvislosti s tím konstatuje, že na místa těch, jejichž působení v redakci skončilo, nastoupili málo zkušenější redaktori a že způsob psaní v tomto období vyvolal oprávněné stížnosti.

Zásadní bylo hodnocení redaktorů, především Bedřicha Schalka, který v inkriminovaných letech plnil funkci šéfredaktora. V rámci zmiňované zprávy nebyl hodnocen negativně, byla mu maximálně přisuzována některá pochybení, která však byla vyvážena jeho ostatní prací.

Normalizační změny v Kulturním sdružení občanů ČSSR německé národnosti a redakci jím vydávaného periodika Prager Volkszeitung

Pro nástup normalizace byly typické kádrové prověrky a vzhledem k tomu, že mnoho osob bylo spojeno právě s předešlou demokratizací společnosti, tak i s nimi spojené časté čistky. Postupnému příchodu normalizačních změn neuniklo ani kulturní sdružení ani redakce PVZ.

Pro vedení KSONN je poměrně zlomové datum 23. září 1970, ačkoli nelze říct, že by stranické orgány objevily náhle osoby, které bylo nutné z vedení odstranit. V uvedený den se však objevily první oficiální kroky ze strany ÚV KSČ a potažmo ÚV NF ČSR, jejíž zástupci se sešli s vedoucím tajemníkem KSONN Gerhardem Hünigenem, aby mu oznámili, že vzhledem k nově objeveným skutečnostem týkajícím se kulturního sdružení je schůze jeho

⁴⁶ Zástupci německé menšiny byli samozřejmě také zastoupeni v orgánech vzniklých na základě ústavního zákona č. 144/1968 Sb. o postavení národnosti.

⁴⁷ Tato v červnu 1969 vyřadila týdeník odchylující se svým obsahem a posláním od odborového tisku.

⁴⁸ Rozbor situace ve vydávání týdeníku Prager Volkszeitung, materiál pro schůzi sekretariátu ÚV NF ČSR, Praha, 10. duben 1970; NA, ÚV NF ČSR, kart. 16 – KSONN, neuspořádáno.

ústředního vedení, jež byla asi půl roku předem plánována na 26. září 1970, nežádoucí, protože by se mohla „dostat svým obsahem do rozporu se skutečnými zájmy členů této organizace i organizace samotné“.⁴⁹ G. Hünigen tedy souhlasil, že schůzi odvolá.

Druhou skutečností se stejným datem je zpráva byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích hodnotící situaci v KSONN a redakci PVZ. Tento dokument je zásadní jak z pohledu osudů funkcionářů a redaktorů, tak z pohledu historiografického. Dochází zde k obratu v interpretaci vzniku KSONN, které podle nového tvrzení vzniklo z iniciativy redaktorů PVZ a už jeho založení bylo výrazně „*poznámenáno nacionalismem a prozápadoněmeckou propagandou*“, stejně jako činnost organizace vykazující znaky liberalismu, ústup z třídních pozic, pravicové tendence... Redakce původně chtěla za předsedu KSONN H. Panstera, ale protože zjistila, že „*stojí pevně na pozicích marxismu-leninismu a že není proto ochoten plnit jejich politickou linii*“ byl vybrán H. Nygrin. Pravicový kurs určoval také poslanec W. Piverka a ústřední tajemník sdružení G. Hünigen (toho času již vyloučen z KSČ). Snahy přizpůsobit se aktuální politické situaci byly interpretovány jako snaha o přežití konkrétních funkcionářů. Politické akce pořádané KSONN, jejichž počet se rapidně zvýšil, tak byly interpretovány jako nahané. Zda tomu tak bylo, se můžeme jen domnívat. Bylo rozhodnuto o řešení situace „očistou“, tedy odstraněním nepohodlných osob z předsednictva. Na předsedu byl místo H. Nygrina doporučen H. Panster a ÚV KSONN, z něhož bylo nuceno odejít třináct členů, měl být doplněn kooptací některých osob zevnitř organizace, jiných zvenčí.⁵⁰

Takřka identická situace se odehrála v redakci PVZ. Tato byla sice částečně obměněna již se změnou vydavatele v lednu 1970, nicméně ani tak nebyla dosti iniciativní v kritice Pražského jara, kdy „*poskytovala tribunu pravicovému oportunismu, antikomunismu a nacionalismu*“ a nevěnovala dost prostoru adoraci socialistických států v čele s NDR a ani nebyla dosti aktivní v podpoře konsolidačního procesu současného vedení strany. Situace vyústila odvoláním šéfredaktora B. Schalka, na jehož pozici byl navrhnout kandidát zvenčí J. Lenk, díky němuž měl týdeník mnohem více podporovat vedoucí úlohu KSČ.⁵¹

Na základě doporučení byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích podává G. Hünigen 3. listopadu 1970 dopisem rezignaci na funkci vedoucího tajemníka KSONN a na funkci člena pléna ÚV NF ČSR. Již dne 19. listopadu se konala schůze předsednictva ÚV KSONN, při níž byly přijaty návrhy na kooptaci členů ÚV KSONN: do funkce předsedy J. Lenk a do funkce vedoucího tajemníka J. Pötzel. O den později se konala schůze nového ústředního vedení, které zaslalo takřka bezobsažný dopis ÚV NF ČSR, v němž ho ujišťovalo o své loajalitě jak jemu, tak socialistickému táboru jako takovému a informovalo ho o zahájení období normalizace.⁵²

Po výměně vedení kulturního sdružení pokračovaly čistky také v okresních a místních organizacích a sdružení se prezentovalo jako jedna z loajálních kulturně společenských organizací Národní fronty, rozhodně ne jako reprezentace německé národnosti na našem území. V každodenním životě KSONN ustupovala vlastní zájmová činnost politické osvětě, nicméně vznikly či se obnovily některé umělecké skupiny, ale jejich práce nebyla pravidelná

⁴⁹ Stručný záznam z jednání pracovníků ÚV NF ČSR s vedoucím tajemníkem Kulturního sdružení občanů ČSSR německé národnosti, konaného dne 23. 9. 1970 v 16.30, Praha, 24. září 1970; NA, ÚV NF ČSR, kart. 16 – KSONN, neuspořádáno.

⁵⁰ Gutachten über die Lage der Deutschen in der CSSR, Mnichov, leden 1971; Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Nachlass Alfred Seidl, Nr. 215.

⁵¹ Stanovisko oddělení státních orgánů společenských organizací a ideologického oddělení byra ÚV KSČ k situaci v týdeníku Prager Volkszeitung, [Praha, před 23. září 1970] a Informace o situaci v Kulturním sdružení čs. občanů německé národnosti a časopise Prager Volkszeitung, [Praha, před 23. září 1970]; NA, KSČ – Byro pro řízení stranické práce v českých zemích (02/7), sv. 35, arch. j. 60.

⁵² Uvedený dopis viz NA, ÚV NF ČSR, sign. 16 – KSONN, neuspořádáno.

a provázely je finanční i programové těžkosti. Nadále poměrně úspěšně fungovala spolupráce s Kulturním a informačním střediskem NDR. Pokračovala organizace výletů a zájezdů po republice a do NDR. Nechyběla samozřejmě kontrola ze strany ústředního vedení v podobě pracovních aktivitů předsedů místních organizací.⁵³

V roce 1977 navíc vstoupily v platnost nové stanovby kulturního sdružení, kde byla ještě více posílena role KSČ, respektive zanesena její faktická posrpnová úloha, nicméně jednalo se o krok formálního charakteru, který neměl na již tak nesvobodný subjekt zásadní vliv. KSONN navíc stejně jako celou německou menšinu provázela vysoký věkový průměr, který v druhé polovině sedmdesátých let výrazně přesahoval 60 let. Tento fakt byl umocněn také tím, že většina smíšených manželství vychovávala své potomky v češtině. Ti pak sdíleli jako mladiství i kulturní a společenské zájmy se svými českými vrstevníky a nepovažovali za nutné vstupovat do sdružení národnostní menšiny.⁵⁴

Závěr

Občané německé národnosti koncem 60. let 20. století pozorně sledovali nový přístup československého státu k národnostním menšinám a to, že začali být ve své vlasti opět přijímáni, zvedlo náladu uvnitř menšiny, která se takřka okamžitě začala aktivizovat. Na schůzích, které proběhly nejprve v regionech, kde žilo nejvíce německy mluvících obyvatel, si příslušníci německé menšiny ujasňovali své požadavky, které spočívaly v podstatě v jejich zrovnoprávnění s ostatními národnostmi v ČSSR. Vzhledem k tomu, že součástí práv ostatních národnostních menšin bylo i právo na kulturně-společenskou organizaci, scházeli se příslušníci německé menšiny ve vzniklé atmosféře nadále za účelem zřízení srovnatelného spolku. Kvůli rozdrobenosti této menšiny sehrálo při její aktivizaci zásadní roli jediné v Československu německy psané periodikum Prager Volkszeitung, které o zmíněných schůzích informovalo. Aktivizace německé menšiny vyvrcholila v červnu 1968, kdy byla povolena schůze ústředního přípravného výboru vznikající německé kulturní organizace, na níž byly projednány její stanovby a programové prohlášení.

Události související se vznikem německého kulturního sdružení, které se daly do pohybu již v průběhu první poloviny roku 1968 a které byly později posvěceny ústavním zákonem o postavení národností č. 144/1968 Sb., měly i přes postupnou změnu kurzu dohru na jaře roku 1969, kdy proběhla ustavující konference nového člena Národní fronty – Kulturního sdružení občanů německé národnosti.

V období normalizace ochota k realizaci menšinové politiky ze strany státní moci ochabla a vzhledem k neexistenci prováděcích předpisů ke zmiňovanému ústavnímu zákonu bylo možné ho do jisté míry opomíjet. Tento fakt se opět odrazil na náladě německé menšiny, tentokrát negativně. Samotné zahájení činnosti dříve tak očekávaného KSONN postrádalo původní nadšení, za změněných podmínek mělo chuť se organizovat menší množství občanů, než se původně předpokládalo. S prohlubující se normalizací se měnily i podmínky a docházelo v KSONN. Vliv politiky KSČ byl ve sdružení čím dál ztelnější a postupem času docházelo spíše ke skryté asimilaci a politické výchově členů, než k jejich společenskému a kulturnímu rozvoji. S normalizačními změnami byly, stejně jako v celém Československu, spojeny také personální změny, a to jak v KSONN, tak i v redakci PVZ. Vzhledem k tomu, že k odstranění občanů německé národnosti z příslušných pozic se dala vždy lehce využít nařčení z nacismu, revanšismu či „prozápado-německé“ propagandy, ne-

---

⁵³ Staněk, T.: Německá menšina, s. 180.

⁵⁴ Sdružení formálně funguje dodnes. Počet jeho členů sice neustále klesá – z nejvyššího počtu 10 447 osob, kterého dosáhl v roce 1975, dnes zůstalo pouhých 1 325 členů, jejichž věkový průměr je mimořádně vysoký. Blíže viz oficiální webové stránky KSONN: Kulturverband der Bürger deutscher Nationalität der Tschechischen Republik, [http://www.kulturverband.com/de/](http://www.kulturverband.com/de/http://www.kulturverband.com/de/) [10. 2. 2017].

bylo nijak zvlášť obtížné osoby na inkriminovaných pozicích z podobných „důvodů“ nahradit. Po personální výměně ve vedení organizace na všech úrovních, která proběhla během roku 1970, KSONN již nevystupovalo jako reprezentace občanů německé národnosti na československém území, ale jako kulturně společenská organizace Národní fronty odaná normalizační politice KSČ.

Kulturverband der Bürger deutscher Nationalität in der ČSSR und der Prager Frühling 1968

Die Studie Kulturverband der Bürger deutscher Nationalität in der ČSSR und der Prager Frühling 1968 ist dem Leben der deutschen Einwohner auf dem Gebiet der Tschechoslowakischen sozialistischen Republik Ende der 1960er und Anfang der 1970er Jahre gewidmet. Die Verfasserin befasst sich mit dem Einfluss der Wiederbelebung der Gesellschaft während des Prager Frühlings auf die Stellung der bis dahin außer Acht gelassenen nationalen Minderheit in der Tschechoslowakei.

In der Arbeit wird die Aktivierung der Angehörigen der deutschen Nationalminderheit gründlich dargestellt, die sich zum Ziel setzte, einen Kulturverband zu gründen. Seine Entstehung war nun auf Grund der in der Verfassung verankerten Rechte möglich. Der Kulturverband der Bürger deutscher Nationalität wurde im Frühling 1969 gegründet und unter die Gesellschaftsorganisationen der Nationalfront der Tschechischen Republik aufgenommen.

In Folge des Einmarsches der Warschauer-Pakt-Truppen im August 1968 und der anschließenden Personalüberprüfungen und Personalveränderungen im Kulturverband der Bürger deutscher Nationalität in der ČSSR (sowie in der Redaktion des einzigen deutschsprachigen Periodikums, der „Prager Volkszeitung“) wich der Verband von der ursprünglichen Hauptidee ab, die deutsche Nationalminderheit auf dem Gebiet der Tschechoslowakei sozial und kulturell zu bereichern. Seine Tätigkeit beruhte weiterhin eher in politischer Erziehung der Bürger deutscher Nationalität.

The Cultural Association of Czechoslovak Citizens of German Nationality and Prague Spring 1968

The paper The Cultural Association of Czechoslovak Citizens of German Nationality and Prague Spring 1968 focuses on the life of the German speaking population on the territory of the Czechoslovak Socialist Republic at the turn of 1960s and 1970s. It deals with the influence of the Prague Spring reformation process on the position of the till then ignored minority in Czechoslovakia.

The paper follows in detail the activation of the German minority members in order to establish a cultural association, the foundation of which was enabled due to their constitutional rights. The Association was founded and put among social organisations within the National Front of the Czech Socialist Republic in spring 1969.

Due to the invasion of the Warsaw Pact armies in August 1968 and its consequences in form of cadre cleansing and personnel changes in Cultural Association of Czechoslovak Citizens of German Nationality (and within the editorial team of the only German periodical Prager Volkszeitung), there was a deviation from the original intentions to socially and culturally enrich the German minority on the Czechoslovak territory, and it turned to be more a political education of the citizens of German nationality.